

KAREL RICHTER

DOBYVATEL SVĚTA

VÁLEČNÁ ANABÁZE ALEXANDRA VELIKÉHO
334-323 PŘ. N. L.

DOBYVATEL SVĚTA

VÁLEČNÁ ANABÁZE ALEXANDRA VELIKÉHO
334-323 PŘ. N. L.

KAREL RICHTER

DOBYVATEL SVĚTA

VÁLEČNÁ ANABÁZE ALEXANDRA VELIKÉHO
334-323 PŘ. N. L.

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF ZČU, Katedra historických věd)

Mgr. Josef Šaur, Ph.D. (Filozofická fakulta, Masarykova univerzita)

prof. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D. (Ústav historických věd,
Univerzita Pardubice)

© Karel Richter, 2010, 2026

Cover © Jiří Arbe Miňovský, 2026

Illustrations © Markéta Sandanusová, 2010, 2026

Drawings © Martin Dásek, Markéta Sandanusová, 2010, 2026

Czech edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2010, 2026

ISBN 978-80-278-0287-6 (print)

ISBN 978-80-278-1688-0 (ePub)

ISBN 978-80-278-1689-7 (mobi)

ISBN 978-80-278-1690-3 (pdf)

OBSAH

„Máš syna, pane!“	7
Makedonské výboje	14
Kdo vůbec byli Makedonci?	23
Nástup nových časů	29
Chlapec Alexandr	34
Expanze	42
V úloze regenta	55
Korintský spolek	73
Rodinná roztržka	80
Krvavá svatba	90
Nástup mladého krále	98
Balkánské tažení	108
Invaze	124
Bitva na Gráníku	133
V roli osvoboditele Řeků	146
Bitva u Issu	175
Kdo s koho	188
Dobývání Tyru	193
Nástupce faraonů	203
Bitva o perský trůn	212
Na trůně krále králů	233
Tažení do Médie	260
Spiknutí	271
Zúčtování s Béssem	281
Poslední výspa odporu	288
Na prahu velkých událostí	301

Pochod do Indie	313
Kde jsou hranice světa?	335
Únava ze slávy	347
Obnova královské moci	375
Co ještě zbývá vykonat?	381
Kde končí moc a sláva?	394
Boj o dědictví	405
Chronologie	419
Literatura	422

Ediční poznámka

V případě zápisu osobních a místopisných jmen a názvů se redakce i autor řídili transkripcí uplatněnou v knize: Arriános Tažení Alexandra Makedonského vydané nakladatelstvím Svoboda.

Všechna data, pokud není uvedeno jinak, jsou před naším letopočtem.

„MÁŠ SYNA, PANE!“

Neví se to zcela přesně, ale dvacátého července (nebo někdy kolem toho dne) roku 356 př. n. l. v královském paláci v Pelle Filipova manželka Olympias porodila syna, jemuž bylo dáno jméno Alexandr. Král dlel v té době u armády, která právě pod jeho velením dobyla město Poteidaiu. Zaprášený kurýr z hlavního města Pelly se přiřítíl do tábora králových vojsk na určeném koni. Krále zastihl ve velitelském stanu v rozhovoru s důstojníky jeho štábu. Sedmadvacetiletý vladař a vrchní velitel se od nich nijak nelišil oblečením ani žádnými odznaky moci, leda robustní postavou a mužně sličnou, plnovousem obrostlou tváří. Seděl v ozdobném křesle a rozmáchlými gesty objasňoval, jak má v úmyslu ztrestat dobyté město. Athénští klérúchové budou vykázáni a poteidajští občané prodáni do otroctví. Území obce odevzdá chalkidickému spolku.

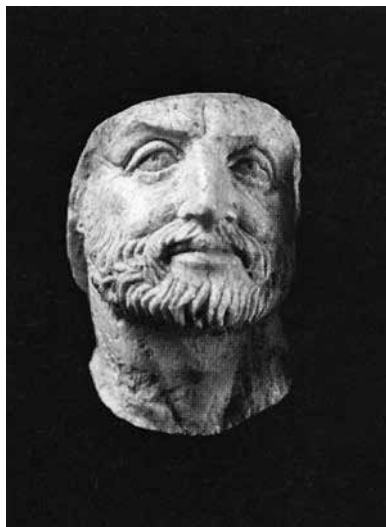
Když strážný rozhrnul hedvábný vchod stanu, aby dovnitř vpustil udýchaného a potem zbroceného kurýra, Filip povstal v obavě, že se vzápětí dozví nějakou neblahou zvěst, ale kurýr, podávaje mu kožený vak s listinami, zářil širokým úsměvem.

„Máš syna, pane! Narodil se ti syn! Zdravý a statný jako ty!“ Filip hlasitě zajásal: „Za tu zprávu zasloužíš odměnu!“ Nedočkavě rozevřel vak a spěšně z něj vyndával svitky listin.

Radostných zpráv z Pelly se dozvídal víc: Na olympijském stadionu v jezdeckých závodech zvítězil jeho kůň. Generál Parmenión na hlavu porazil vojsko dědičných nepřátel Illyrů, ale co je hlavní a ze všeho nejdůležitější – má syna, následníka trůnu, budoucího krále Makedonie, pokračovatele vládnoucí dynastie Argeovců! (*Antická jména či názvy uvádíme ve shodě s českým akademickým pojetím, necháváme však podobu jmen Filip a Alexandr, nikoli Filippos a Alexandros – pozn. red.*)

Narození prince Alexandra v budoucnu obestře řada legend, jejichž reálný základ lze těžko prokázat. Té noci, kdy jej Olympias povila, zachvátil požár svatyni Artemidy v Efesu. Založil jej úmyslně jistý Hérostratos, chorobně prahnoucí po slávě. Byla to děsivá podívaná. Plameny sice neohrožily město, ale zatínaly se rudě do noci jako krvavé pařáty dravce. Když pak vojáci dopadli žháře a podrobili ho mučení, přiznal rovnou, že se dopustil tohoto zločinu, aby byl navždy slavný v celém

světě. Říkalo se také, že před sňatkem měla Olympias sen, že do jejího lůna vstoupil bůh a vyšlehl odtud plamen, který se rozšířil do všech stran, a trvalo dlouho, než se ho podařilo uhasit. Měsíc či dva po svatbě měl údajně i Filip podivný sen: zapečetil poševní otvor své ženy a na vosku se objevil obraz lva. Několik palácových jasnovidců se shodně vyslovilo, že Filip musí svou ženu pilněji obšťastňovat. Aristandros z Telmissu (pozdější účastník Alexandrova tažení do Asie) nabídl Filipovi jiný výklad jeho snu: „Olympias je těhotná a porodí ti syna, který bude pravým mužem. Nemělo by přece smysl pečtit prázdný džbán.“

Makedonský král Filip II.

Zpráva o narození syna přiměla makedonského krále Filipa, aby se svými druhy tuto velkolepou událost nad jiné významnou nejenom pro něj, ale i pro celou Makedonii náležitě oslavil. V dusném velitelském stanu i v celém táboře se nezřízeně pilo, zpívalo, hulákalo, křepčilo a posléze divoce smilnilo s otrokyněmi a znásilňovanými zajatkyněmi z dobytého a v ožehlé trosky proměněného města Poteidaie, ale i s mladíky, jak bývalo v antickém Řecku dosti rozšířeným návykem.

Ráznost Filipova počínání již v době, kdy se ujímal vlády, připomínala procitání tygra. Během několika měsíců smetl z kolbiště všechny své odpůrce a s nástupem zimy roku 359/8 přikročil k usilovné výstavbě

a výcviku své armády, která ho provolala králem. Vládce sousední Illyrie Bardylis pochopil, že invaze do Makedonie, kterou chystal, by mu v dané chvíli mohla přijít pěkně draho. Proto ji uvážlivě odložil na příhodnější dobu.

Smrt krále sousední Paionie na počátku nového roku 358 přiměla makedonského krále Filipa k rozhodnému kroku. Dříve než následník zesnulého vládce stačil usednout na trůn, Filip s vojskem přes své severní hranice vpadl do Paionie a rychlou porážkou jejího vojska, které se mu pokoušelo postavit na odpor, donutil paionské představitele, aby uznali nadvládu Makedonie.

Snadným úspěchem se nedal ukolébat ke spokojenému vyčkávání s rukama v klíně. Povolal do zbraně všechny tělesně zdatné muže a s desetitisícovým sborem pěchoty a víc než šesti stovkami jezdců vytáhl na západ do Lynkéstidy. Illyrský král Bardylis se začal obávat Filipovy zjevně narůstající síly a rozhodnosti. Nabídl mu uzavření mírové dohody, kterou si chtěl pojistit územní zisk z bojů s vojsky krále Perdikka.

Filip však nemínil Illyrům ponechat ani píď makedonského území, které uchvátili v nedávné krvavé válce. Mírovou dohodu proto odmítl a rozhodl se změřit si s nimi síly, i když si uvědomoval, že jsou protivníky, kteří v boji neznají slitování. Byl odhodlán neznat ho také.

Obě armády na sebe narazily na pláni poblíž dnešního Monastyru u Ochridského jezera. Jejich síly byly početně vyrovnané. Makedonci však měli lepší velení, výzbroj i výcvik. Králi Filipovi se naskytla příležitost v roli vojevůdce svést velkou bitvu s rozhodujícími důsledky.

Vojska se sešikovala proti sobě. Filip v plné zbroji, na hlavě lesklou přilbu, hrud' krytou plechovým krunýřem, osobně objížděl falangu pěchoty a pomáhal jí radit do bitevního čtverhranu. Jezdce umístil na pravé křídlo s úkolem v průběhu boje na jeho pokyn obchvátit a rozrazit levé křídlo nepřitele. Střed a levé křídlo své vlastní bojové sestavy posunul o něco zpět, takže vznikl doprava vysunutý šikmý výstupek. Byla to sestava, kterou s oblibou používal jeho velký učitel Epameinónás.

Illyrský král Bardylis postřehl nebezpečí jezdeckého obchvatu zleva, a tak sešikoval své pěší jednotky do tvaru protáhlého obdélníku s volným středem. Jeho pravé křídlo se však při zahájení bitvy za postupu proti šikmé formaci Makedonců prohnulo jako luk. Šik illyrské pěchoty se tím zároveň roztáhl do šířky, takže se jeho souvislá linie potrhala.

Přibližně uprostřed šiku, kde sám král Bardylis, obklopen elitním oddílem, sledoval z válečného vozu rozvinutí bitvy, vznikla široká trhlina. V té chvíli vyslal Filip kurýra na pravé křídlo s rozkazem pro jízdu k obchvatnému úderu do boku a týlu potrhaného illyrského tvaru. Sám vyrazil vpřed proti nejsilnějšímu uskupení nepřítel, následován v celé šíři bojové sestavy sevřenými falangami pěšáků, krytými velkými podlouhlými štíty a ježícími se dlouhými sarissami, pětimetrovými kopími s dvojdílnými, uprostřed kovovou objímkou spojenými žerděmi. Rozpoutala se krvavá několikahodinová lítá řež, na jejímž konci leželo na zdupaném bojišti přes sedm tisíc mrtvých či těžce raněných Illyrů.

Král Bardylis prchal se zbylou čtvrtinou svých vojsk. Bitva, kterou král Filip rozhodl útokem na nejsilnější místo nepřátelského šiku, skončila. Po nezbytném odpočinku, ošetření ran a pochování padlých nastal čas mírového jednání obou vladařů.

Schlíplý Bardylis přistoupil na Filipův nekompromisní požadavek, aby Illyrové vyklidili všechna západomakedonská území dobytá v minulé válce, zaplatili válečnou náhradu a zřekli se napříště válečných výbojů proti Makedonii. Čtyřadvacetiletý Filip II., vědom si své nabyté síly a převahy, jednal jako sebevědomý vítěz, který smetl z cesty všechny své rivaly, pomstil smrt svého bratra a plně odčinil nedávné pokoření makedonské královské moci. V očích makedonského lidu se stal rázem největším ze všech dosavadních makedonských králů. Vítězství nad illyrským králem si pojistil jeho souhlasem s uzavřením sňatku s jeho dcerou Audatou.

Manželství již tehdy vladaři uzavírali nikoli z lásky, nýbrž především k utvrzení mocenských vztahů a zajištění potomstva pro spolehlivé trvání dynastie. Neznamenalo také pro manžele žádné omezování sexuálních choutek. V zemích, jako byla tehdejší Makedonie, Illyrie nebo Thrákie, bývalo zvykem mít podle potřeby nebo milostné chuti i několik manželek, které ovšem musely v sobě potlačit sklon k žárlivosti. Filip jich bude mít během své vlády, kromě příležitostných milostnic, celkem sedm. Dokonce se tehdy na jeho účet žertovalo, že si před každým tažením zajistil spojence nějakým novým sňatkem. Požadavek věrnosti se přísně naplňoval pouze u žen, aby si muži mohli být jisti svým otcovstvím, což ovšem neznamenalo, že ženy již tehdy nedokázaly, stejně jako v každé době, současnost nevyjímaje, najít způsob, jak věrnost

věrohodně předstírat a důsledky nevěry více nebo méně přesvědčivě zastírat.

Filipovo manželství s illyrskou princeznou Audatou bohužel netrvalo dlouho. Již na jaře roku 357 zemřela, nejspíš při porodu. Místo syna, po kterém Filip z dynastických důvodů přednostně toužil, mu zanechala dcerušku Kynanu. Za svou novou manželku si zvolil Filu, dceru svého oddaného knížete Derdata, vládnoucího pohraničnímu kmeni Elimiótů. Byla to rozhodně dobrá volba, jenže i Fila v létě roku 357, krátce po sňatku, zemřela. Filipovi nezbylo, než aby se opět poohlížel po vhodné nevěstě. Zatím si krátil noci s novou milenkou Filinnou, tanečnicí z Lárissy, sídla dynastie Aleuadů z Thessalie, kam zavítal s vojskem, aby vyhověl prosbě thessalských aristokratů a pomohl jim učinit přítrž krvavému teroru, který po zavraždění Alexandra z Fer rozpoutala jeho žena se svými bratry. Byla to pro něj vítaná příležitost k uplatnění svého vlivu v sousedním státečku. Využil jí úspěšně. Z jeho vášnivých spojení s Filinnou se narodil chlapec Arridaios, levoboček, který bohužel postrádal dynastický význam, neboť byl patrně vinou opilosti rodičů v okamžiku zplození postižen mentální zaostalostí.

V té době si král Filip vybral již svou třetí manželku. Volba padla na princeznu Myrtalé z épeirské královské dynastie Molossů, nazývanou Olympias. Byla sestřenicí krále Épeiru Arryba, takže sňatek s ní sliboval

Olympias, manželka krále Filipa.

králi Filipovi skrze příbuzenský svazek zajistit si spojenectví s Épeirem posilující jeho pozici proti vpádům z Illyrie.

S ohnivou osmnáctiletou krasavicí Olympiadou se Filip poznal již jako mladičkový princ před nějakými čtyřmi pěti lety, v době svého zasvěcování do náboženských mystérií na Samothráce. Jeden druhému, podle Plútarcha, už tehdy padli do oka, ale oba byli příliš mladí, než aby se z jejich probuzené vášně vyvodilo nějaké závažnější rozhodnutí. Tím spíše, že Filip měl dost jiných starostí, než aby mohl ještě myslet na ženění s patnáctiletou dívkou, i když se mu líbila. Nyní byla situace jiná, a tak zatoužil trvale sdílet lože s oslnivě krásnou épeirskou princeznou, vyznačující se tváří i postavou božské Afrodity.

Na podzim roku 357 ji se souhlasem épeirského krále a za účasti nejvznešenějších hostů v Pelle slavnostně pojal za manželku. Na svatební hostině v audienční síni královského paláce s mozaikovou podlahou se nestřídmě hodovalo za jásavých tónů píšťal a drnkotu strunných nástrojů, s produkcemi artistů, zápasníků a polonahých tanečnic. Nezřízeně se přitom popíjelo víno, na rozdíl od řecké zvyklosti neředěné vodou, takže narůstalo všeobecné rozjaření a mnozí z mužů rozvaleni na lehátkách nevázaně hlučeli a vypěvovali a při odchodu za tělesnou úlevou se zjevně potáceli a nestoudně chňapali chtivýma rukama po stehnech a klínech otrokyň roznášejících podnosy s rozmanitou pečením a džbány.

Novomanžel Filip s květinovým věncem ve vlasech, zrudlý a zpocený účinkem nemírného pití, pozdě v noci, když většina hostů se už zpila do němoty a upadla do mráкотného spánku, odvedl Olympiadu do ložnice, kde ji povalil na široké kožešinové lože, strhal z ní šat a bez nejmenší snahy po něžnostech, jaké by měly předcházet milostnému splynutí těl, jí rozpáčil stehna a brutálně mezi ně s chrčivým zasupěním vrazil svůj ztopořený úd. Olympias v propukajícím vzrušení hlasitě zaúpěla a zkušeně mu sevřela boky pokrčenýma nohama. Filip v návalu rozkoše nepostřehl, že není první, kdo pronikl k tajemství jejího nádherného těla, které se s hlasitými vzdechy vlnilo a zmítalo pod ním. Mlhou opilosti v jeho vědomí proráželo nekonečné uspokojení, že se zmocňuje této božsky půvabné a nad jiné žádoucí ženy, kterou nyní dravě a bezohledně dychtil oplodnit, aby mu zrodila kýženého syna, následníka makedonského trůnu. S výkřikem vrcholné blaženosti pocítil výron semene tryskajícího do měkké, horké hloubky jejího slastného klínu.

Možná ještě nevěděl, že v žilách jeho ženy Myrtalet, která si sama zakládá na vznešeném jménu Olympias, koluje žhavá krev vášnivé ženy, celou duší oddané kultu boha Dionýsa. V čele bakchantek, ozdobena věncem z břechťanu a vinné révy, se dává ovíjet hady, s nimiž se naučila zacházet již jako dítě v Dódoně, a provozuje smyslné tance v divoké extázi při dionýských slavnostech, kdy se bohu přinášejí oběti koz, jejichž krev se zachycuje do misek a pohárů a ještě horká se pije jako zdroj životních sil. Na rožni se pak opékají poražená zvířata a sousta pečeně se náruživě zapíjejí vínem až do podroušenosti, v níž se bakchantky beze studu páří s opilými a prostopášně rozdychtěnými muži v nechutných orgiích.

Byla-li Olympias pravidelnou účastnicí těchto neřestných slavností, králi Filipovi to nevadí. Rozhodně ne dnes a v této noční chvíli. Usnul na zmuchlaném loži, černou kučeravou hlavu s hustou bradou položenou na nahých nadrech své stejně zemdlené a tvrdě spící choti. Jeho svalnatá, osmahlá paže spočívala majetnicky na jejích bocích.

MAKEDONSKÉ VÝBOJE

Královy dobytelské plány nutně vyžadovaly spolehlivé finanční zajištění. Rozhodl se proto zmocnit se území kolem hory Pangaios, východně od řeky Strymónu, kde se nacházela bohatá ložiska zlata, stříbra a jiných důležitých kovů. Přivlastňovali si je Thrákové a Filip dlouho váhal, zda má podniknout tažení do těchto končin. Obával se, že ho řecký svět odsoudí jako agresora. Vhodnou záminku mu poskytlo město Krenides, ležící severovýchodně od Pangaiu a tvořící součást makedonské kolonie Tazos. Jeho obyvatelé (možná i na Filipův podnět) se na něj obrátili s prosbou o pomoc proti thrácké nadvládě. Filip na jaře roku 356 Krenides vojensky obsadil a přejmenoval je na Filippoi. Poté se postaral, aby se tam přistěhoval větší počet kolonistů, hlavně odborníků na těžbu rud. Zanedlouho do královské pokladnice začal přitékat proud zlata. Jeho celoroční přírůstek vzrostl o 1000 talentů, což znamenalo hodnotu 300 000 zlatých prutů. (Stříbrný řecký talent obnášel 100 min nebo 6000 drachem. Dvě až tři drachmy se v té době rovnaly denní mzdě dělníka. Mít tři nebo více talentů už znamenalo být boháčem.) Přírůstek Filipových příjmů přesahoval celoroční výnos celého athénskému námořního impéria. Král si proto mohl dovolit ve velkém množství razit hodnotnou zlatou minci, zvanou filippeios, a stříbrnou siglos. Valnou část Filipových příjmů ovšem pohltily výdaje na armádu, která byla pilířem království, a úplatky zahraničním politikům a státníkům. Sám jednou chlubitě prohlásil: „Já jsem své království rozšířil spíše zlatem než zbraněmi.“

Značné výdaje si vyžádala jeho rozmařilost, která se stala v celém Řecku příslovečnou. Hospodářské úspěchy Filipovy vlády samozřejmě nelze oddělit od úspěchů vojenských.

Obojí mu zajišťovala armáda, jejíž výzbroji, organizaci a výcviku věnoval prvořadou péči. V jejím čele stál on sám jako vrchní velitel, obklopený zhruba stovkou poradců a generálů z řad dolnomakedonské i hornomakedonské šlechty, pro něž se ujal Homérův řecký název „hetairoi“, druhové. Patřili k nim jeho přední makedonští vojevůdci, z nichž nejpřednější byl Parmenión, a také několik významných řeckých strategiů. Kromě vysoce postavených „druhů“ si velice zakládal na tradičním jezdecktvu, zvaném „jízdni druhové“, složeném z Makedonců i najatých

Řeků. Jeho první eskadrona plnila v boji úkol královny tělesné stráže. Jezdecktvo se z původního počtu osmi set mužů postupně rozrůstalo.

Základem Filipova vojska byla těžká pěchota, vybavená kovovými přilbami a ochrannými hrudními krunýři a pláty na pažích a nohou. Vyzbrojena byla krátkými meči, štíty a pětimetrovými i delšími kopími složenými ze dvou rozdělitelných částí. Tato pěchota v boji utvořila těsně sevřené čtverhranný šik, falangu o šestnácti řadách do šířky i hloubky. Postupovala stejným, rytmizovaným krokem s napřaženými kopími, opřenými o ramena předních řad jako obrovitý ježek, chráněný zepředu i z boků krunýřem štítů umožňujícím chránit falangu i proti šípům a kamenům padajícím shora. Falanga byla vycvičena tak, aby mohla na bojišti podle potřeby provádět organizované obraty k pochodu do stran nebo zpět, rozčlenit se k individuálnímu boji muže proti muži a seskupit řady k dalšímu postupu nebo ústupu.

Pro pěchotu se bojovníci verbovali v jednotlivých krajích v celé monarchii podle územní příslušnosti. Členila se na prapory v síle 1500 mužů, které se opět skládaly z menších jednotek, setnin, čet a družstev. Vedle řadové pěchoty Filip zformoval elitní pěší sbor takzvaných štítonošů v síle tří praporů po tisíci mužích. Zařazoval do nich zvláště vybrané urostlé, tělesně zdatné muže, vybavené kratšími štíty a lehčí výzbrojí, usnadňující rychlý pohyb za pochodu i na bojišti při plnění zvláštních bojových úkolů, pro něž byli speciálně cvičeni.

Navíc ještě král Filip zřídil oddíl „královských pázat“, jehož příslušníky se stávali synové šlechticů do věku dvaceti let. Konali službu královské tělesné stráže a vojenské asistence při dvorských obřadech, slavnostech a vítání cizích diplomatů a vznešených hostí. Procházeli přitom průpravným vojenským výcvikem, takže tato služba byla jakousi kadetní školou velitelského dorostu. Zároveň byli pro krále zárukou, že jejich otcové mu spolehlivě budou zachovávat věrnost.

K armádě patřily dále oddíly lučištníků, obsluhy obřích praků, šípometů a strojů k vrhání ohně a také pomocné oddíly otroků určených k úpravě cest, stavbě mostů a k opevňovacím pracím. Filip měl i své loďstvo, i když se počtem a kvalitou lodí a zdatností osádek nevyrovnalo mohutnému loďstvu Athéňanů.

Celou svou armádu podrobil tvrdému výcviku, jakým neprošla žádná z armád řeckého světa, spartskou nevyjímaje. Celková síla Fili-

povy armády se pohybovala v rozmezí 35 až 50 tisíc mužů. Její početní růst obrážel prokazatelnou populační explozi v Makedonii, která byla důsledkem politické stability a hospodářského rozkvětu za Filipovy vlády. Počet obyvatel Makedonie včetně podrobených kmenů, zejména thráckého původu, lze odhadovat v té době až na půl milionu, což činilo dvakrát více, než kolik vykazovaly Athény.

Armáda byla pro Filipa nejenom nástrojem rozšiřování říše, ale i základem vzniku a upevnování nové národní jednoty. Vojsko také tradičně hrálo důležitou roli při nástupu nového krále k moci tím, že jej hromadným souhlasem schvalovalo a potvrzovalo jako svého velitele a vládce. Rovněž manifestačně potvrzovalo rozsudky a schvalovalo tresty nad velezrádci.

Makedonské zřízení bylo ovšem samovládnou monarchií, v níž se král více či méně dělil o moc s urozenými vládci provincií, s nimiž se snažil udržovat vzájemný vztah prvního mezi rovnými. Měl nad nimi tolik moci, kolik si jí s pomocí vojska, úplatků a všemožných výhod dokázal vynutit a udržet. Filip byl ovšem zřejmě nejsilnějším a také nejschopnějším králem v dosavadní historii Makedonie, který ovládal armádu autoritou vítězného vojevůdce a své odpůrce odklízal z cesty s nelitostnou důsledností. Po vzoru svého dávného předka z rodu Argeovců Alexandra I. usiloval o helénizaci, počítání života v Makedonii, což se mu nikoli bez námahy jakž takž dařilo v kruzích aristokratů, zatímco lid se nadále houževnatě, s vžitou setrvačností držel svých obyčejů. Královský palác v Pelle dal král vyzdobit malbami a sochami význačných řeckých umělců. Nelitoval peněz na chrámy a divadla, cvičiště, lázně, půvabná sloupořadí, prostorná náměstí, stromové aleje a parky na břehu jezera...

Ještě v roce 356, pro Filipa tak radostným a mimořádným, vzplanul ostrý spor mezi Thébami a Fókidou, když její bojovníci vtrhli do Delf a obsadili část posvátného areálu s Apollónovou svatyní. Thébané je obvinili z hrubého porušení nedotknutelnosti posvátného místa a dosáhli toho, že Fókis byla odsouzena k vysoké pokutě, kterou však nebyla schopna zaplatit. Sdružení států ochraňujících delfskou věštírnu, zvané Delfskou amfiktyonií, přes nesouhlas Athén a Sparty vypovědělo Fókidě svatou válku, jejíž vedení se ujaly Théby. Fókové jim však ušetržili porážku, zmocnili se Apollónovy svatyně a z ukořistěného zlatého pokladu

si najali silnou žoldněřskou armádu v čele s velitelem Filoméne a vtrhli s ní roku 354 do Thessalie. Žoldněři tu začali plenit města a dopouštět se bestiálních násilností. Na obyvatelstvo Thessalie i spojeneckých Théb padl strach. Jejich představitelé požádali o pomoc Makedonii.

Králi Filipovi jejich žádost přišla vhod. Dokončil právě vojenské zajištění makedonského pobřeží dobytím města Methóné, poslední řecké obce při Thermajském zálivu, která odolávala jeho mocenské expanzi, takže měl nyní volné ruce. Při jejím obléhání, když na koni vedl útok pěchoty, ho postihla věštbou předvídaná nehoda. Šíp vystřelený z hradeb jej zasáhl do pravého oka. Mnoho nechybělo, aby prorazil kost očního důlku a vnikl do mozku. Šťastnou náhodou Filip těžké zranění přežil. Oko však bylo navždy ztraceno. Město bylo nakonec dobyto, obyvatelé, kteří zůstali naživu, vyhnáni a budovy pobořeny a vypáleny v odvetě za odpor, při jehož zdolávání přišel o oko.

A tak se svou dobře vyzbrojenou a vysoce bojeschopnou jízdou a pěchotou se jednooký král Filip po důkladných několikaměsíčních přípravách vydal roku 353 do Thessalie sužované vpádem fóckých žoldněřů. Rozhořela se vleklá, tzv. svatá válka, která se protáhla na celý rok. Ve dvou velkých bitvách s fóckým vojskem, jehož padlého vrchního velitele Filoména nahradil obratný strateg Onomarchos, se Filipovi nepodařilo dosáhnout rozhodného úspěchu. Až na jaře následujícího roku 352 si konečně na tvrdošijných fóckých žoldněřích řádně zchladil žáhu. V rozhodující bitvě ve Fthiótské Achaii nepřítel rozdrtil. V krvavé řeži padly tisíce Fóků i s vrchním velitelem Onomarchem. Zajaté předáky města i hlavní velitele vojska Filip nařídil jako chrámové lupiče za vyrabování Delf potrestat ukřižováním. Na tři tisíce zajatců dal mimo to utopit v moři.

Hned poté obsadil nedaleký důležitý přístav Pagasai. Dobil i město Ferai, které Fókům pomáhalo. Své postavení v Thessalii si Filip upevnil milostným vztahem s Nikésipolidou z Fer, která se tak stala jeho konkubínou. Olympiadě svou nevěrou, vzdor obvyklosti takovýchto vztahů, jistě pohnul žlučí. Získala však důvod pro své vlastní mimomanželské radovánky, jimž se, jak se zdá, nijak nevyhýbala. Filip skrze svou milostnici získal ovšem přízeň Thessalů. Jmenovali ho vládcem Thessalie s titulem archonta a jako takový nabyl rozhodujícího postavení v Delfské amfiktyonii.

Olympiadě se doneslo, že manželova konkubína Nikésipolis ovládá tradiční umění proslulých thessalských čarodějek míchat rozličné magické lektvary. Byla přesvědčena, že krále očarovala. Pozvala ji k sobě do Pelly. Zjistila, že je to žena nejenom krásná, ale i chytrá a důvtipná a také dobře vychovaná. Nalezla v ní zalíbení.

„Nic nedám na pomluvy, má milá,“ ujistila ji. „Ty sama působíš největším kouzlem.“ Obě ženy prý uzavřely trvalé přátelství. Po Nikésipolidině předčasné smrti Olympias vychovávala její dcerku Thessaloniku, narozenou z Nikésipolidina spojení s Filipem a provdanou později za Kassandra, syna makedonského šlechtice Antipatra, o němž ještě bude řeč v souvislosti s Alexandrem. Její vztah k Nikésipolidě je důkazem, že vzdor své vášnivé povaze, která by se nezastavila ani před vraždou, pokud by bylo ohroženo její postavení královny nebo následnictví jejího syna, souložnice svého manžela v duchu tehdejší morálky brala koneckonců bez žárlivé zloby prostě na vědomí. Ostatně sama si v extázi dionýských slavností rovněž dopřávala sexuálních rozkoší plnými doušky bez výčitek svědomí, ovšem na rozdíl od Filipa v přísné tajnosti.

Po úspěšném tažení v Thessalii zamýšlel Filip proniknout do hloubi středního Řecka, ale když jeho zvědové zjistili, že spojenci Fóků Sparťané, Achajové a Athéňané zaujali obranné postavení v Thermopylách, rozhodl se pro návrat. Tažení i tak splnilo svůj účel. Dobil si jím uznání jako ochránce Delf, nejvýznamnější helénské svatyně. Makedonie se jeho zásluhou stala členem Delfské amfiktyonie a byla poctěna pověřením organizovat píthijské hry. Makedonci byli nyní díky jeho zásluhám uznáni za Řeky s právem účastnit se olympijských her.

S uspokojením si uvědomoval, že při spojenectví s Thébami má už v dané chvíli jeho monarchie v Řecku jediného protivníka, který se jí vyrovnal silou, Athény. Začal proto usilovat o jejich oslabování. Penězi i hrozbami přiměl řadu thráckých měst, aby s Athénami zrušila své spojenecké úmluvy. Získáním Byzantia na Bosporu dostal pod svou kontrolu athénský obchod s Černomořím. Povážlivě jej narušoval přepady athénských lodí.

V roce 352 Athéňané vypravili invazní loďstvo na thrácký Chersonésos, aby vojensky zajistili své politické a obchodní zájmy v této oblasti. Vojsko, které tu vylodili pod velením admirála Charéta, postupovalo s odstrašující krutostí. Po dobytí Séstu dal admirál všechny muže

schopné boje popravít a zbytek obyvatelstva prodal do otroctví. Thrácký Chersonésos pak obsadily athénské posádky.

V odpověď na athénskou iniciativu se koncem roku vypravil i král Filip s mohutným vojskem do východní Thrákie a postupně ovládl celé území podél Egejského moře kromě thráckého Chersonésu a poloostrova Chalkidy.

Nedlouho poté, snad v roce 350, možná i o rok později, jeho vojsko dobylo a zpusťořilo měřto Stageiru ve východním cípu Chalkidy, rodiřtě velkého filozofa Aristotela, kterého král Filip v budoucnu učiní vychovatelem svého syna. Na jeho počest a z úcty k jeho věděni dá poničené měřto znovu vybudovat. Mezitím však v letech 349 a 348 zahájil makedonský král válečné tažení proti chalkidickému spolku vedenému Olynthem, který s ním před delří dobou uzavřel spojenectví. Důvodem k Filipovu nepřátelství bylo, že Olynťané poskytli útočiřtě dvěma Filipovým nevlastním bratřím z nemanželského lože, Arridaiovi a Meneláovi, kteří proti Filipovi svého času podněcovali odboj v zápolení o trůn. Filip poslal nyní Olynthu ultimátum požadující vydání obou uprchlíků. Olynťané však místo odpovědi uzavřeli spojenectví s Athénami v očekávání jejich vydatné podpory proti Makedonii. Ta však nestála za řeč, neboť Athénané byli v dané chvíli zaměstnání řešením situace na ostrově Euboii, kde nebezpečně ztráceli vliv. Filip obratnými nabídkami mírového jednání, za něž se přimlouvali i zástupci Euboie, udržoval Athény v nečinnosti a přitom dobýval jedno chalkidské měřto za druhým. Když jeho vojsko dorazilo až k hradbám Olynthu, podařilo se mu za tučný úplatek získat dva zrádce ochotné ve chvíli útoku otevřít Makedoncům bránu. To se skutečně událo, jakmile Filipovo obléhací vojsko vyrazilo na zteč. Olynthos padl a Filip nařídil zničit jej tak, aby už nikdy nevstal z trosek a popela. Obyvatelé byli pozajímání a určeni k prodeji do otroctví. Makedonřtí exulanti Arridaios a Meneláos včas uprchli do Athén, jejichž politikové se nyní neúspěšně pokouřeli slátat koalici řeckých států proti makedonské rozpínavosti.

Počátkem roku 346, po předchozí neochotě jednat o míru, vyslali do Pelly desetičlenné poselstvo v čele s agilním, možná i podplaceným stoupencem dohody Filokratem. Členem poselstva byl i věhlasný řečník Démostenés, který byl Filipovým nesmiřitelným odpůrcem.

Nakonec se při druhém setkání athénských vyslanců s makedonským králem ve Ferách podařilo uzavřít mír zvaný Filokratův. Athény

i Makedonie navzájem uznaly své mocenské zájmy na řeckém území. Makedonský král si však výslovně vyhradil právo zakročovat proti jakémukoli odporu v oblasti své mocenské působnosti. Athéňané uznali ztrátu všech svých měst na severu včetně přístavu Amfipole, kdežto král Filip se naproti tomu zavázal, že nebude ohrožovat athénská města na Chersonésu. S využitím smlouvy, která potvrzovala jeho doživotní vladařství v Thessalii získal Filip vliv v Megaře a na Euboi, vytvořil protispartskou koalici a velkým válečným tažením do Illyrie posunul hranice makedonského království až k Jadranu.

Démostenés.

Po uzavření míru s Athénami se král Filip vrátil k svému záměru podniknout výpravu do středního Řecka. Bez nesnází tentokrát prošel se svým vojskem Thermopylským průsmykem. Zlomil odpor Fóků v Boiótii a pronikl do Fókidy, odkud vytlačil fócké žoldnéřské vojsko pod velením Falaika, které se mu ani nepokusilo klást vážnější odpor. Jako představitel Delfské amfiktyonie uložil Fókidě pokutu za uloupení pokladů v delfské svatyni. Zároveň nařídil zničit fócká města, takže jejich obyvatelům nezbylo než se uchýlit do venkovských osad. Filip se nyní, po úspěšném dokončení zákroku, stal řádným členem amfiktyonie, v níž mu připadly oba hlasy vyloučených Fóků. Zároveň byl pověřen předsednictvím delfských pýthijských her, které patřily k nejvýznamnějším helénským kulturním a sportovním slavnostem.

Athéňané ovšem s přísným potrestáním Fóků stejně jako s Filipovým členstvím v amfiktyonii odmítali souhlasit. Na protest odřekli svou účast na olympijských hrách. V Athénách totiž nabyli převahy Filipovi odpůrci. Odhlasovali zrušení Filokratova míru, a dokonce rozhodli o trestu smrti pro jeho iniciátory. Filipův nezdar v bojích se Skythy povzbudil jeho athénské nepřátele k tomu, že proti němu uzavřeli společenství s Thébany, kteří se mu pokusili znemožnit nábožensky zdůvodněné tažení proti Amfisse, odhlasované delfským spolkem. Filip však důsledně splnil usnesení a Amfissu bezohledným útokem dobyl a zpusťoval. Démostenés na shromáždění v Athénách nenávistně vyzýval k odboji proti makedonskému králi: „Vždyť ten Filippos nejenže není Helénem, k Helénům nepatří, ale není ani barbaram z těch končin, které lze jmenovat se ctí, nýbrž je to ničema z Makedonie, odkud dříve nebylo možné koupit ani pořádného otroka! Opravdu, do které krajnosti ještě nezašel ve své zvůli? Což nepořádá při současném vyhlazování měst pýthijské hry, společnou slavnost všech Helénů? Což neposílá do Delf, nechce-li se mu tam osobně, jako pořadatele závodů své otroky? Neposílá své nájezdníky jednou do Porthmu, aby vyhnali eretrijský lid, podruhé k Orei, aby nastolil tyrana Filistida? A přesto se Helénové vydrží na to dívat. Jako by to bylo jen něco jako krupobití, každý se modlí, aby to nepostihlo jeho, ale nikdo se nepokouší něco proti tomu udělat. Nejenže nikdo nespěchá na pomoc, když znásilňuje Helladu, nebrání se, ani když je utiskován sám. Tady už přestává všechno... A tak tedy my, mužové athénští, dokud jsme tady, dokud máme svůj velký stát, dostatek prostředků, všeobecnou

KDO VŮBEC BYLI MAKEDONCI?

Jeden z řeckých kmenů, který na úsvitu dějin obýval lesy a planiny na vrcholcích hor severně od Olympu na pomezí Épeiru. Postupně ovládl svahy až k úpatí pohoří, z jehož hřebene se rozvířil pohled do lákavě zeleného, úrodného údolí, kam stékaly vodopády průzračných horských bystřin, a ještě dál až k obzoru na modré moře, které se tehdy Thermajským zálivem hluboko zakusovalo do pobřeží (zatímco dnes je přibližně o dvacet kilometrů zatlačeno dál od původního břehu naplavenou zemínou z hor). Na samém okraji pohoří makedonští pastevcí, lovci a zemědělci založili nedaleko dnešní Soluně město Aigai (pozdější Edessu), které se nadlouho stalo jejich metropolí, sídlem vládců z rodu Argeovců odvozujících svůj původ od mytického hrdiny Héraklea, syna Diova. Jejich dávný praděd Témenos, jak se zapřísahal makedonský král Alexandr I. před kněžími Diova chrámu v Olympii, byl jeho přímým potomkem, který přesídlil do Makedonie z Peloponéskeho Argu. (Ve skutečnosti šlo nejspíš o vesnici Argos v makedonských horách.)

Aby Argeovci obstáli jako vládcí kmene, museli prokazovat, že jsou statečnými bojovníky, úspěšnými vojevůdci, obratnými vyjednávači, výmluvnými řečníky, zdatnými lovci a nezdolnými pijáky. Opírali se o kmenovou šlechtu, která neuznávala za muže toho, kdo na lovu nezabil divočáka a v boji alespoň jednoho nepřítele.

Pod vedením panovnického rodu Argeovců začali Makedonci pronikat na sever do okrajových oblastí za Thermajským zálivem a poté i na východ za řeku Axios. Přitom si podmaňovali spřízněné kmene Elimióťů, Orestů, Lynkestů, Tymfanů a Pelagonů. Od konce 6. století před naším letopočtem se tak rodila bojovná makedonská říše zřetelně se dělící na nížinnou dolní provincii, rozkládající se kolem Thermajského zálivu, a vysoko položenou provincií horní. Na severozápadě a západě Makedonie sousedila s územím divokých illyrských kmenů (sídlících v oblasti dnešní Albánie a Srbska), s nimiž se střetala v nepřetržitých pohraničních pútkách. Na severu a severovýchodě musela čelit loupeživým nájezdům výbojných Thráků, obývajících území dnešního Bulharska. Obtíže začaly makedonským vládcům působit i rozmáhající se řecké městské státy, především mocensky dravé Théby...

První z makedonských králů Alexandr I., který vládl po většinu 5. století před naším letopočtem, se v řeckém světě netěšil příliš velké úctě a vážnosti. Posměšně byl nazýván Helénofilem (Řekomilem), neboť se snažil ze všech sil co nejvíce připodobňovat Makedonii řeckým městským státům, pokládajícím Makedonce za obhroublé, neotesané barbary, kteří se oblékají do kůží, náruživě se opijejí a nedá se jim věřit. Nedovolovaly jim z toho důvodu účast na olympijských hrách, dokud se jejich vládce nevykázal vyspekulovaným rodokmenem prokazujícím pokrevní příbuzenství dynastie Argeovců s králi Argu.

Jestliže se Alexandr I. navzdory svým vladařským úspěchům nedomohl úcty v řeckém světě, o nic lépe se Řekům nejevil ani jeho syn a nástupce Perdikkás II. V peloponéské válce střídal své spojenectví hned se Spartou, hned s Athénami podle okamžitého prospěchu. Oběma válčícím stranám dodával dříví na stavbu lodí a výrobu vesel a oštěpů. Bez rozpaků porušoval úmluvy a úspěšně se snažil vyhybat se přímé účasti Makedonie v bojích. S mocnými Athénami uzavřel smlouvu o míru a přátelství, kterou obě strany dodržovaly, ale i bez okolků porušovaly, jak se jim zrovna hodilo. Athéňané si navykli vměšovat se do správy Makedonie a přisvojovali si právo rozhodovat, s kým smí Perdikkás být zadobře a komu může dodávat suroviny, kterými jeho země oplývá. Makedonský vládce neměl na výběr jiné možnosti, jak by se dalo čelit hrubému nátlaku, než neupřímnost, lest a neplnění slibů a úmluv. Země nebyla tehdy ještě tak silná, aby se mohla postavit Athénám otevřeně na odpor s vyhlídkou na úspěch.

V roce 413 př. n. l. nebo možná o rok později usedl na makedonský trůn Perdikkův syn Archeláos, když postupně zlikvidoval svého strýce, bratrance i vlastního bratra a oženil se s vdovou po zemřelém otci, tedy se svou macechou. Nutno mu přiznat, že nejlépe ze všech předchůdců vystihl, co je třeba učinit pro rozvoj Makedonie: zvětšit územní rozlohu země a povznést její kulturu. Především bylo zapotřebí zabezpečit hranice před neustálými nájezdy bojovných sousedů. To vyžadovalo pevné sjednocení Horní i Dolní Makedonie v nerozborný celek a vytvoření silné a vysoce bojeschopné armády. Jejím základem po vzoru děda Alexandra učinil jezdeckvo složené z příslušníků urozených rodů oddané sloužících králi jako jeho druhové či bratři ve zbrani (hetairové). Kromě toho však vytvořil pěchotu jako jezdcům rovnocenný

sbor druhů bojujících pěšmo (pezetairové). Postaral se zároveň o dokonalé vyzbrojení bojovníků meči, oštěpy, štíty, ochrannými krunýři a přilbami. Zajistil pro vojsko dostatek koní, vozů i válečného materiálu. Dal vybudovat síť cest a pevností. Zdokonalil tak dosažitelnost kterékoli oblasti svého státu. Zpevnil zároveň správu celé země a závislost okrajových podrobených kmenů na své ústřední moci. Na rozhraní století byl již schopen podnikat válečné výboje k rozšíření územní rozlohy svého království, když dobyl Thessalii a podrobil si chalkidický kmenový svaz.

Zbytky královského paláce v Aigách.

Archelaos zároveň pochopil, že v zájmu rozvoje země je třeba její helénizaci prohloubit všestranné sepětí s řeckým světem. V Díonu dal zbudovat devíti múzám zasvěcené stadiony pro olympijské atletické a kulturní soutěže. Štědře podporoval literaturu, vědu i umění. Slavného malíře Zeuxida přizval k výzdobě svého paláce v Aigách. Někdy kolem roku 410 se rozhodl přestěhovat svou rezidenci do rozlehlé, nadmíru úrodné, místy mokřinaté nížiny blíže k mořskému pobřeží. Tady

z jeho vůle vzniklo nové hlavní město Pella, přibližně na půl cesty mezi Edessou a osmdesát kilometrů vzdálenou Soluní. (Z někdejšího lidnatého města ovšem dnes zbyly divokou vegetací zarostlé ruiny, které teprve v roce 1956 začaly odkrývat krumpáče a lopaty archeologů. Vykopávky dokazují, že město bylo budováno plánovitě podle helénského vzoru, s pravidelně vytyčenou sítí pravouhle se protínajících ulic. Byly objeveny zbytky důmyslné kanalizace a keramické trubky přivádějící vodu do nádrží v jednotlivých čtvrtích. Odkryté sloupy a mozaikové podlahy svědčí o výstavnosti rozlehlého královského paláce.)

Zbytky královského paláce v Pella.

Archeláův dvůr proslul okázalým přepychem a rozkošnickou nevázaností. Jen málokdo z významných osobností, které sem byly zvány, si dokázal odepřít příjemnosti, které tu každého z hostů čekaly.

Makedonie se pod Archeláovou vládou zdála být na nejlepší cestě k tomu, aby zaujala úctyhodné místo mezi předními řeckými státy. Avšak ve chvíli, kdy byl Archeláos zavražděn, celá jeho mocenská konstrukce se zhroutila. Provinční kmenoví vládcí se dychtivě stavěli na vlastní

nohy. Přestali dbát o počítování svých kmenů a vraceli se k svým barbarským návykům. Jména Agathón ani Eurípidés jim nic neříkala. Vyžívali se v lovech a nevázaných pitkách, při nichž pili víno z buvolích rohů a oddávali se sexuálními orgiím.

Po Archeláově smrti nadešlo čtyřicetileté období anarchie a mocenských intrik. Nedospělý Archeláův syn Orestés byl svěřen výchovné péči Airópa, knížete z Lynkéstidy. Zpočátku vládli společně, ale roku 396 se Airópos Oresta zbavil a chopil se vlády sám. Za dva roky však zemřel a na trůně ho nahradil jeho syn Pausániás. Toho však vzápětí svrhl právoplatný následník trůnu Amyntás z argeovské dynastie, vnuk Alexandra I. Již před třiceti lety se neúspěšně pokusil zmocnit se trůnu, na němž se tehdy usadil jeho strýc Perdikkás. Nyní mu táhlo již na šedesátku, ale jeho nástup k moci se ani tentokrát neobešel bez potíží. Šlechtici z Lynkéstidy pod vedením Pausániova syna s pomocí bojovníků z Illyrie zaútočili na hlavní město a donutili Amynta k útěku z Makedonie. Uprchlík se však v roce 392 v čele vojska složeného z Thessalů vrátil a chopil se s konečnou platností vlády jakožto Amyntás III. Na stará kolena zplodil ještě tři syny z manželského lože, kteří spolu se třemi nemanželskými potomky tvořili dosti početnou řadu uchazečů o trůn. Nejmladší z nich, Filip, se narodil roku 383/2. Vzhledem k otcovu pokročilému věku 65 let se šušovalo, že snad ani není královým synem stejně jako oba jeho rodní bratři.

Pro mocnosti, jakými byly Athény nebo Sparta, měla Makedonie tehdy význam pouhého nárazníkového státu, zachycujícího přívalové vlny loupeživých nájezdů divokých hord ze severu, Triballů, Thráků či Chalkidanů. Král Amyntás byl pro ně obyčejným pěšcem na šachovnici jejich mocenských rozehrávek sledujících zabezpečení obchodní cesty k Černému moři. Když Sparta podnikla válečné tažení proti Olyntu, nečinila tak na podporu makedonských zájmů, ale aby ochromila sílící moc chalkidického svazku, jemuž stál Olynthos v čele. Vítězství Sparty v roce 379 také vzápětí přivodilo rozpad svazku. Spartané to mylně pokládali za svůj veliký úspěch. Teprve vzdálená budoucnost ukáže, že zničili společenství států, které bylo schopné jako jediné zadržet bleskový vzestup makedonské moci.

Až do té doby si většina vládců Makedonie z rodu Argeovců ničím nezískala obdiv řeckého světa. Amyntás jejich bídnou reputaci ještě

zvýraznil. Uzavíral bez ladu a skladu s kdekým spojenectví a hned je zase porušoval a nahrazoval jiným, které nezřídka degenerovalo ve vztah bezpáteřné vazalské závislosti, v jakou se zvrhávalo spojenectví s Athénami, kterým se očividně stárnoucí král snažil zachraňovat svou říši.

Mocenský i morální úpadek makedonského dvora vyvrcholil královraždou, kterou měl na svědomí mladý aristokrat Ptolemaios, milenec Amyntovy manželky královny Eurydiky, který toužil po královské koruně. Usednout na násilně uprázdněný trůn však pro Ptolemaia nebylo tak snadné, jak se domníval. S oprávněným nárokem na převzetí vlády totiž vystoupil nejstarší ze tří Amyntových legitimních synů, Alexandr II.

Právoplatnost jeho následnictví se nedala popřít, avšak dopustil se vážné chyby, když se zapletl do ozbrojeného zápolení dvou uchazečů o moc v sousední Thessalii. Jeho nepřítomnosti v zemi využil zhrzený Ptolemaios k pokusu zmocnit se koruny. Narazil však na tak silný odpor šlechty, že musel být do země pozván proslulý thébský státník Pelopidás, aby rozhodl, kdo má právo ujmout se vlády. Výrok arbitra vyzněl ve prospěch Alexandra. Ptolemaios se tvářil, že se tomuto rozhodnutí podřizuje, avšak jen do chvíle, než Pelopidás opustil zemi. Pak ihned povolil uzdu své zákeřné úskočnosti. Mladý král Alexandr II. byl na jeho příkaz úkladně zavražděn. Zároveň se Ptolemaios ujal vlády jako regent zastupující nedospělého Alexandrova bratra Perdikka, kterému nyní příslušelo následnické právo. Ve snaze zajistit si zahraniční podporu sjednal spojenectví s Thébami, které nedávnou porážkou Sparty v bitvě u Leukter (371) vyvrátily pověst její neporazitelnosti a staly se nejmocnějším městským státem v Řecku. Na důkaz dobré vůle poslal do Théb skupinu vysoce urozených rukojmí, vybraných nejspíš z nepohodlných jedinců, které potřeboval odklidit ze své blízkosti. Byl mezi nimi i tehdy patnáctiletý Filip, nejmladší a poslední živý z manželských synů krále Amynta, právoplatný následník trůnu.

NÁSTUP NOVÝCH ČASŮ

V Thébách se k princovi Filipovi chovali s náležitou úctou a ubytovali jej v honosném domě thébského vojevůdce Pammena, který mu umožnil zdokonalovat se v ovládnutí zbraní a v technice boje pěchoty i jezdeckva. Seznámil se tu i se slavným thébským vojevůdcem Epameinóndem, snad největším tehdejším řeckým stratémem, strůjcem nedávného velkolepého vítězství nad obávanými spartskými voji u Leukter. Generál si tělesně zdatného a bystrého prince oblíbil a začal ho soustavně zasvěcovat do tajů vojenského umění. Brával ho s sebou na cvičení vybraného elitního pluku thébské pěchoty a poučoval ho o taktice boje pěší falangy v promyšlené a dokonale nacvičené součinnosti s oddíly jezdeckva. Vštěpoval mu, jak je důležité, aby základ vojska tvořil stálý, neustále cvičený a k boji pohotový ozbrojený sbor. Objasňoval mu i důležitost propojení velitelů všech bojových součástí a jejich jasné předchozí domluvy s vrchním velitelem a plnění jeho rozkazů, jejichž předávání během boje zajišťují příslušníci velitelského štábu používající k jejich doručování koní anebo zvukových či viditelných signálů. Prozradil mu i tajemství svých vítězných bitev: „Musíš nepřítele překvapit něčím, co rozhodně nečeká. Udeřit rychle všemi použitelnými prostředky, s vynaložením veškeré síly, a hlavně úder vést nikoli na nejslabší článek jeho bojové sestavy, ale naopak prudkým nápoem rozbít jeho šik tam, kde je nejsilnější.“

Princ Filip si pečlivě ukládal do paměti poučky velkého stratéga. Za mnoho let je s úspěchem uplatní v řízení svých vlastních vítězných bitev. Všiml si i slabin thébské demokracie: neustálých intrik politických seskupení, nedostatku silné výkonné moci, nemožnosti prosadit rychlé účinné rozhodnutí v případech jeho naléhavé potřeby, nepředpokládaných obtíží při dosahování nezbytné všeobecné shody, nemožnosti dlouhodobého plánování vinou každoročních změn vyplývajících z voleb. Pochopil, že makedonský „feudalismus“ s absolutní mocí krále, který je v očích řeckých států předmětem pohrdání jako zaostalá forma státního zřízení, může být při účelném a rozumném použití zdrojem síly a vitality.

V době, kdy se princ Filip v Thébách pilně vzdělával ve vojenství a pýthagorovské filozofii, narůstal v Makedonii odpor proti Ptolemaiově vládě.

Nikdo přitom nebral ohled na prostředního z trojice královských bratří Perdikka, v té době ještě nezletilého jinocha. Pokládali ho za neškodného snílka, který po dědovi Archeláovi zdědil zálibu v literatuře a filozofii. To byla vážná chyba v kalkulaci. Perdikkás dokázal trpělivě vyčkávat. V okamžiku, kdy dosáhl plnoletosti (roku 365/4), začal jednat jako král. Především nařídil odklidit Ptolemaia. Z historické scény zmizela zároveň i jeho manželka Eurydika, Perdikkova matka. Zařídil propuštění nebo možná i útěk mladšího bratra Filipa z thébského rukojmí. Bratru Filipovi se v zájmu udržování dobrých vzájemných vztahů rozhodl svěřit vládu nad některou z provincií s pravomocí najímat a cvičit vojsko k její obraně.

Filip bratrovu nabídku s radostí přijal. Poskytovala mu příležitost uplatnit v praxi své rozsáhlé vojenské znalosti získané za pobytu v Thébách od velkého Epameinónda. V severní provincii Makedonie začal organizovat vojsko podle svých představ, dobře a účelně vyzbrojené, pohyblivé, důkladně vycvičené, fyzicky otužilé, vytrvalé a stmelené železnou kázní. Kázeňské přestupky trestal s nesmlouvavou tvrdostí. Velitel, který si dovolil vykoupat se v teplé lázni, což bylo dovoleno pouze ženám po porodu, byl okamžitě zbaven velení. Mladého důstojníka, který si odběhl z šiku k potůčku, aby se napil, potrestal veřejným výpraskem bez ohledu na jeho urozený původ.

Své vojsko Filip podroboval namáhavým taktickým cvičením v sevřených bitevních formacích i pochodům na vzdálenost padesáti i více kilometrů v plné zbroji, s nasazenými přilbami, nohy zatížené holenicemi, přes rameno na řemenu zavěšené štíty, v rukou dvoudílná kopí, sarissy, rozložená na dvě stejně dlouhé části, na zádech tlumoky s osobní výbavou a přidělem potravin. K zvýšení pohyblivosti a bojeschopnosti vojska omezil počet otroků přidělených jednotkám pro pomocné, nebojové úkony, na jednoho přibližně pro každých deset mužů či nejspíš pro základní jednotku zvanou dekas, čítající deset až šestnáct mužů. Přísně dbal na každodenní nácvik ovládnutí mečů, oštěpů, luků a zacházení s ochranným štítem. Pilně se nacvičovalo i používání obléhacích strojů, velkých praků a katapultů k vystřelování těžkých dalekonosných šípů. Jezdce, kteří ještě neznali sedla ani třmeny, vybavil odlehčenými pancíři, aby snížením zátěže usnadnil jejich koním co nejrychlejší pohyb. Nacvičovaly se také organizované pohyby celých šiků na bojišti, postup vpřed,

obraty vlevo i vpravo, pochod po obratu čelem vzad i spořádaný ústup couváním či předstíraný ústup s překvapivým přechodem do protiútku.

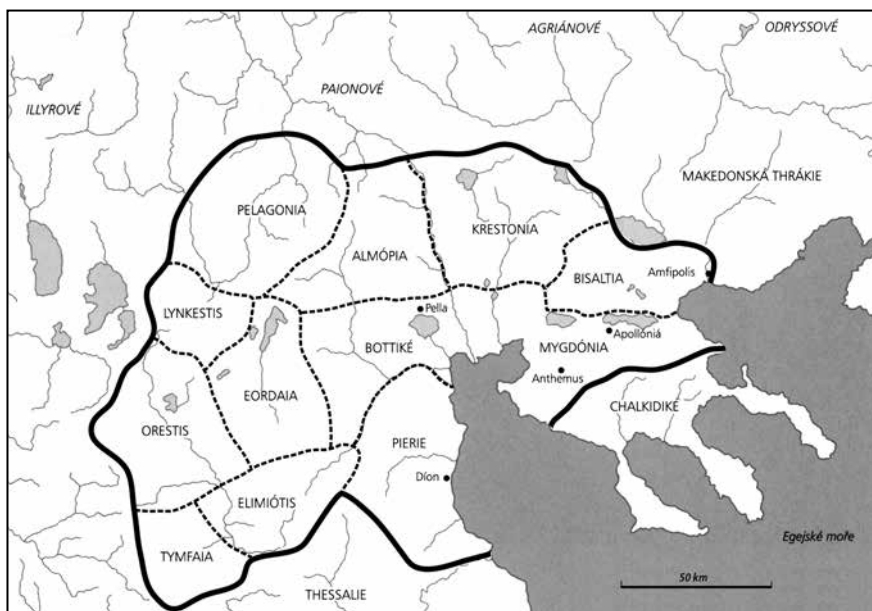
S jezdeckými oddíly neúnavně nacvičoval prudké útoky v klínovitém šiku s napřaženými krátkými oštěpy za válečného pokřiku „Alalaaaj!“ Požadoval přitom dokonalé ovládní koně tlakem kolen, pevný posed a spolehlivé zacházení s oštěpem za jízdy i šerm dlouhým zahnutým jezdeckým, oboustranně nabroušeným mečem zvaným kopis neboli sekáč. Vojsko svěřené Filipovu velení vyžrávalo ve spolehlivý nástroj královské moci.

Mladý král Perdikkás, který svými státnickými schopnostmi i činností daleko převyšoval svého zavražděného otce, uzavřel v té době nové spojenectví s Athénami. Díky Filipovi se již mohl opřít o silnou pozemní armádu. Jeho slabinou byl nedostatek námořního loďstva, schopného úspěšného uplatnění v námořních bitvách. V tomto směru musel spoléhat na pomoc athénských spojenců. Válečnou součinnost s nimi zajišťoval athénský vojevůdce Tímotheos. Jenže Athéňané si jako spojenci počínali nepoctivě. Sledovali především své vlastní zájmy. Generál Tímotheos bez výčitek svědomí obsadil Methóné a Pydnu, dva největší makedonské přístavy na jihu, a poté se chystal ovládnout i důležité pohraniční město Amfipolis nad Strymónem, kde byla makedonská posádka. Athény zřejmě bez ohledu na spojenectví obnovovaly své někdejší námořní impérium.

Král Perdikkás okamžitě stáhl všechny vojenské oddíly, odkud jen mohl, k obraně města. Spojenectví se tak roku 362 zhroutilo. Athény v náhradu za ně uzavřely v následujícím roce spojenecký svazek s Thessalií a začaly ohrožovat pozici makedonského krále Perdikka podporou nepoddajných vládců z pohraničních oblastí.

V roce 359 se makedonský král rozhodl vyřídit si otevřené účty s Illyrií, nebezpečně ohrožující západní pohraničí země. Přestože si Makedonie každoročně značně vysokým tributem vykupovala mír, makedonské území bylo neustále vystaveno illyrským vpádům a král v podstatě ztratil vládu nad celou provincií Lynkéstidou. Ve vzduchu přitom neustále visela hrozba, že Illyrové kdykoliv ve vhodné chvíli podniknou povstání, aby svrhli jeho vládu. Král proto shromáždil mohutné vojsko, ustanovil Filipa regentem na dobu své nepřítomnosti v hlavním městě, kterým už byla Pella, a vytáhl k západním hranicím. Za několik dnů se však do Pelly

přihnal kurýr na zpěněném koni. Vzrušeně sděloval regentu Filipovi zdrcující zprávu: Makedonské vojsko v bitvě s Illyry utrpělo zničující porážku. Na bojišti zůstalo na čtyři tisíce padlých, mezi nimi i král Perdikkás.

Makedonské království.

Filip, toho jména druhý, pocítil v té chvíli nesmírnou tíhu královského dědictví, které spočinulo na jeho bedrech v nejnepríznivější situaci, jakou si bylo možno představit. Většina vojáků, které vycvičil, padla v boji. Západní hranice byla nyní bez jakékoli ochrany otevřena dokořán. Armáda Illyrů v čele s jejich králem Bardylisem se chystala k mohutnému vpádu do země. Na severu již překročili hranice Paionové a začali plenit makedonské území.

Perdikkova smrt ke všemu ještě podnítila nejméně pět uchazečů o trůn, aby se vynasnažili ukojit svou hladovou mocichtivost. Jedním z nich byl nedávno svržený Pausaniás z Lynkéstidy, který si nyní zajistil podporu v Thrákii. Athény naproti tomu prosazovaly Argaiu, který se již před třiceti lety dočasně dostal k moci a nyní shromažďoval silné vojsko v Methóně. Athénské vládě za podporu při získání trůnu nabídl, že jí přenechá Amfipolis.

K moci se drali i tři Filipovi bratři z nemanželského lože, Archeláos, Arridaios a Meneláos, kteří se snažili v očích makedonské veřejnosti znevážit Filipa rozšiřováním pomluvy, že ve skutečnosti není synem krále Amynta, který byl v době jeho narození příliš starý, než aby ho dokázal zplodit.

Filip chladnokrevně zvážil zdánlivě beznadějnou situaci a své protivníky zcela zaskočil bleskovým úderem. Překvapivým zatčením a uvězněním zneškodnil Archeláa. Oba jeho bratři se zachránili útekem za hranice. Poté štědrě zaplatil králi Thrákie za to, že přestane podporovat Pausania, a zároveň si objednal jeho likvidaci. Nakonec vyslal diplomatické poselstvo do Paionie. Nijak přitom nešetřil na úplatcích a darech, takže dosáhl uzavření mírové úmluvy.

Zbývalo mu ještě vypořádat se s posledním rivalem Argaiem, který v Methóně shromáždil kromě svých najatých žoldnérů ještě na tři tisíce řeckých hoplītů pod velením athénské generála. Filip prozíravě stáhl makedonskou posádku z přístavu Amfipole a prohlásil jej za otevřené město. S athénskou vládou však současně uzavřel tajnou dohodu, že ho přenechá Athénám výměnou za Pydnu. Dosáhl tak mírového urovnání vztahů. Argaios, zklamaný ztrátou athénské podpory, ztrácel vyhlídky na úspěch v boji o moc. Nakonec mu nezbylo než dát se s rozháranými houfy svých žoldnérů na ústup. Filip jim však se svými vojsky rychlým pochodem odřízl ústupovou cestu a donutil je, aby se mu bez odporu vzdali. Athéňanům dal vyplatit peněžní náhradu a propustil je domů. Nechtěl si Athény proti sobě popudit. Argaios byl s konečnou platností vyřazen ze hry.

CHLAPEC ALEXANDR

Obrovitý palác v Pelle, s nesčetnými komnatami, kde mohl pobíhat a skotačit s mladou kojnou a chůvou Laniké a otrokyněmi, které jej oblékaly, vyměňovaly mu pleny a krmily kašičkami a mlékem, omývaly ho a natíraly mu pokožku vonnými mastmi a olejíčky a které se neodvažovaly odepřít mu něco z toho, po čem vztahoval ručku a čeho se dožadoval, to byl jeho svět. Vnímal jej, sotva přestal být odkázán na matčinu náruč a prsy, k nimž se dychtivě přisával. Několik prostranných nádvoří s mozaikovou dlažbou, dlouhé chodby se sloupořadím, kde stály stráže s kopími a meči, mramorová schodiště, po nichž ho vždycky někdo z pečovatelek vedl starostlivě za ručičku, aby si neublížil pádem, terasy, odkud se rozvíral pohled na modrající se horské hřebeny v dálce, i zahrada s jezírky, svěže zeleným trávníkem, kadeřavým stromovím a keři, mezi nimiž mohl pobíhat a schovávat se chůvě, ať ho hledá. Ano, to byl dlouho celý jeho svět. Hlavně ovšem matka, krásná snědá žena s tváří orámovanou zvlněnými havraními vlasy, která ho co chvíli dusila v horoucích objetích a celovala horkými, štavnatými rty. Vídal ji i ve chvílích zloby, když se pohádala s otcem a oči jí nenávistně planuly, vykřikovala zlá slova. Rozkřikoval se i otec, hřmotný vousáč, který se s ním nejednou neohrabanež mazlil, hladil ho svými hrubými, tvrdými rukama a cuchal mu narezlé kudrny prsty zvyklými svírat rukojeť meče, ale častěji mu naháněl strach mohutným, podmračeným zjevem a drsným hlasem. Když otec s matkou takto na sebe soptili v zlostné hádce, chlapec Alexandr se rozplakal. To na oba působilo jako usmiřující kouzlo, neboť toto utěšeně vyrůstající, zdravé a čiperné děcko bylo spojnicí jejich protikladných povah. Oba se jím pyšnili a lnuli k němu bezmeznou rodičovskou láskou, nutící odsunout do pozadí vše, co způsobilo, že pláče.

Zpočátku byl líbezný chlapec téměř výhradně v péči matky, bezuzdně vášnivě a prudké v lásce i nenávisti. Lnula k němu s majetnickou příchýlností. V její náruči mu bylo dobře a cítil se v úplném a dokonalém bezpečí. Později jej čím dál více během dne svěřovala chůvě Laniké, nekonečně laskavě a starostlivě ženě zralého věku, která ho konejšila jímavými písněmi a rozmarnými říkadly. Matka jej přitom nepřestávala k sobě poutat častými a prudkými výlevy horoucí lásky s polibky a objímáním.

Otec meškal v paláci jen zřídka. Celé týdny, ba měsíce trávil v polních táborech, na pochodech a v bojích. Když se objevil po rázném rozhrnutí závěsu, robustní, vousem obrostlý chlap s tváří ožehlou sluncem a zvětralou vichry a dešti, už bez hrudního krunýře, který odhodil v předpokojí, a bez přilby, jen s krátkým těžkým mečem po boku, rozpráhl radostně ruce a vrhl se k němu, volaje svým obhroublým hlasem: „Alexandře, synku!“ Trvá pár vteřin, než se chlapec vzpomene na úleku, neboť otcův hřmotný vojácký vzhled ho vždycky v první chvíli vyděsí. Vstupuje s ním do jeho světa něco tajemného, neznámého, co chlapci nahání strach. Ještě když ho uchopí v podpaždí otcovy železné ruce a zvedají jej vzhůru ke stropu z cedrového dřeva, bázlivě, ba skoro štítivě se odtahuje před závanu mužského potu, pachu železa, kouře z táborových ohňů a hořících měst i vína, jímž otec jako všichni bojovníci dokázal prolévat hrdlo s odpudivou nestřídmostí. Až pak se začal ochotně poddávat radosti ze shledání s otcem, který byl pro něj ztělesněním síly. Dětské prstíky při objímání hledaly a ohmatávaly na otcově svalnatém těle nové šrámy, které utržil v bitvách. Kožená oválná páska přes prázdný pravý oční důlek, s kterou se vrátil z dobyté Methóné, vyděsila tehdy i Olympiadu, která si uvědomila, že Filipova smrt by vyvolala boj o trůn, do něhož by její hýčkaný synáček ještě nemohl zasáhnout, a ze strany rivalů by mu stejně jako jí hrozila smrt.

Otcovy návraty z bitev byly samozřejmě provázeny dychtivým, vyhládlým objímáním s manželkou Olympiadou. V noci se pak na úkor spánku oba věnovali divokému ukájení milostné vášně.

V jedné z takových vášnivých nocí byla mimochodem počata Alexandrova o rok mladší sestřička Kleopatra, jejíž příchod na svět obohatil jeho dětství. Stala se, sotva povyrostla, neodlučnou společnicí jeho dětských her do doby, než určení vychovatelé začali naplňovat jeho dny tolika povinnostmi, že na hry už nezbyl téměř žádný čas.

Důvěrný styk s matkou, i když ho její nesmlouvavá panovačnost někdy skličovala, dal v jeho duši vyrůst hluboce zakořeněnému citu nezničitelné příchylnosti. Matka byla pro chlapce Alexandra nejdražší bytostí na světě. K otci vzhlížel s nesmírným obdivem, ale s jakousi nastraženou obezřetností. Rozhodně ho nemiloval tak bezvýhradně jako matku, i když se děsil temných zákoutí její duše. Pokoušela se ho zasvěcovat do tajemných mysterií dionýských slavností, kdy jako bakchantka kráčela v čele procesí, ověncena listovím vinné révy a břechtanu, ovijena hady.

Alexandra však děsily extatické tance žen s očima svítícíma posedlostí. Nesnášel hady, děsila ho krutost podřezávání zvířecích obětí a náruživé srkání jejich ještě teplé krve. Ošklivilo se mu chtivé popíjení vína až k nechutné opilosti a vysloveně se mu hnusily až k nevolnosti výjevy nevázaných orgií, jimž ho opilá matka nechávala přihlížet, aby poznal i nejtajnější zákruty života, kde se lidský svět prolíná s božským. Zachvíval se odporem, který se mu usazoval v duši jako saze zatmívající přirozený vývin schopnosti sexuálního prožitku, až k němu po letech dospěje. Ve chvílích, kdy přihlížel těm zvráceným výjevům, pociťoval sílíci a nakonec až téměř nepřekonatelné znechucení tou všeobecnou posedlostí, která ho děsila svou tajemností a neovladatelnou živelností. Pociťoval i záchvěvy odporu k matce, která s tím zdivočelým rejem splývala tak, že se mu pojednou vzdalovala a měnila se v jakousi cizí bytost s blesky v očích a krvelačně zkrivenou tváří.

Otec, chladný, i když vášnivě umanutý ve svém chtění, se začal obávat Olympiadinu vlivu na chlapcovu duši. Chtěl mít ze syna vojevůdce a železného vládce, svého nástupce a pokračovatele, nikoli zženštilého blouznivce, který se přivádí do stavu omámení neschopného myšlenky, vůle, citu ani rozhodného činu. Vzal do svých energických rukou péči o jeho výchovu. S uspokojením uvítal, že se s Alexandrem přátelí o něco starší Kleitos, bratr chůvy Laniky, jemuž se v paláci pro jeho snědost říkalo Černý.

Matka, uznávající důležitost mužského vlivu v Alexandrově výchově, zvolila mu za vychovatele svého příbuzného z épeirské královské dynastie Leónida. Ten se zaměřil na uplatňování přísné kázně v chlapcově každodenním životě, potírání změkčilosti a rozmazlenosti. Podroboval ho stupňované zátěži tělesných cvičení, dlouhým denním i nočním pochodům bez ohledu na Alexandrovu únavu a kňouravé vyžadování úlev. Dbal na střídmost v jídle a otužování těla mytím a koupáním ve studené vodě a prosté, účelné oblékání podle počasí a druhu činnosti. Vyřazoval z jeho osobní výbavy všechno nadbytečné a přepychové. Vštěpoval mu nezbytnost sebeovládání a schopnost odepřít si, co není pro něj nezbytné, plnit stůj co stůj svá předsevzetí a plány, nedat se přitom odradit obtížemi ani nezdary a taky na nic nevynakládat zbytečně ničeho víc, než je nezbytně třeba. „Nejlepším kuchařem byl pro mě Leónidas,“ zavzpomínal si později Alexandr se špetkou trpkosti na spartánské metody

svého vychovatele. „Zařídil, abych měl místo snídaně večerní procházku a místo oběda skromnou snídani. Zvláště mi prohlížel skříně, kde jsem měl uloženy své věci a šatstvo, aby zjistil, jestli mi matka nepodstrčila něco, co považoval za zbytečný přepych.“

Kteréhosi dne kralevic Alexandr při oběti božstvu v záchvěvu královské rozmařilosti vhodil do ohně planoucího na oltáři rovnou dvě plné hrsti kadidla místo jedné. Vychovatel Leónidas ho za to ihned pokáral: „Teprve až dobudeš kraje, z nichž se k nám dovází kadidlo, budeš ho moci vřazovat do ohně tolik, kolik se ti zachce.“ Alexandr si tuto výtku vryl do paměti. (V daleké budoucnosti, až jako vítězný vojevůdce dobude Gazu, blízkovýchodní přístav, který je hlavním překladištěm vývozu aromatického zboží, nařídí odeslat Leónidovi, tehdy už starci na odpočinku, několikatunovou zásilku drahocenného kadidla, která se dala proměnit ve spoustu peněz.

K velkorysému daru přiloží vzkaz, aby jeho ctěný učitel napříště už nemusel být tak šetrný při obětech bohům. Příhoda je pro Alexandra příznačná. Nikdy nezapomínal na lekce, které mu byly uděleny.)

Další z určených vychovatelů Lýsimachos z Akarnánie zacházel s princem Alexandrem ohleduplněji, možná i vychytraleji. Nazýval ho Achilleem, přirovnáváje ho tak k hrdinovi Homérovy *Íliady*. Rozeznával tím velice citlivou strunu v chlapcově nitru. Matka Olympias totiž syna poučila, že její rod vzešel z Aiakovců, takže jejím, a tudíž i jeho předkem je nejodvážnější z řeckých bojovníků u Tróje Achilleus. Víra v příbuzenství s tímto proslaveným rekem podněcovala Alexandra, aby k němu vzhlížel jako ke svému životnímu vzoru. Kralevicovo sebevědomí bylo povzbuzováno i otcovým tvrzením, že jejich původ sahá až k Hérakleovi, o němž mu další z jeho učitelů, řecký rétor Anaximénés z Lampsaku, vysvětlil, že tento jeho mýtický předek konal nadlidské činy pro dobro a povznesení lidstva.

Lýsimachos zasvětil Alexandra do příběhů trójské války v Homérově podmanivém podání a chlapec Alexandr, který záhy ovládl čtení a psaní (levou rukou místo pravou) se naučil pod jeho vedením zpaměti deklamovat dlouhé pasáže z *Íliady* a *Odyssey* s doprovodem lry, jejíž ovládnutí si osvojil.

Otec se postaral, aby vybraní válečníci cvičili Alexandra v zacházení s mečem a štítem, ve vrhání oštěpu a používání kopí i ve střelbě z luku

a metání kamení z praku. Zápasníci ho učili, jak porážet protivníka obratnými chvaty či údery pěstí do citlivých míst. Zároveň gymnasté posilovali jeho tělesný rozvoj různými cviky, běhy a skoky do výšky i do dálky. Pilně se zdokonaloval v jízdě na koni, na jehož hřbet ho otec posazoval snad ještě dříve, než se naučil chodit.

V družném chlapeckém houfu, jehož duší byl samozřejmě Alexandr, se rozvíjely představy o velkých činech, které v dospělosti společně vykonají pod jeho vedením. V průběhu měsíců a let takto princ Alexandr utěšeně vyrůstal, sílil a duševně vospíval, obklopen hloučkem druhů, s nimiž se sblížil. Kromě Kleita Černého k nim patřil Harpalos, Nearchos, Ptolemaios, Erigyios a Láomedón, chlapci z aristokratických rodin, přibližně stejného věku jako on.

Chlapcům imponovala vítězná tažení krále Filipa. Alexandr sám, i když k otci nepřirostl skutečnou synovskou láskou, byl pyšný na to, že je synem vítězného válečníka a vládce, a snil o tom, že ho jednou svými vlastními činy zcela jistě zastíní. Jenom se obával, že než dospěje, všechny velké činy budou vykonány a on už nebude mít žádnou příležitost vybojovat velká vítězství, v nichž by osvědčil své mužné ctnosti, tělesnou zdatnost a statečnost a získal slávu dobyvatele jako jeho královský otec Filip. Jednou si mezi svými klukovskými přáteli posteskl: „Otec mi bez-
tak nakonec vezme všecku slávu a my už nebudeme mít co dobývat.“ Přesto se oddával snům o své budoucí velikosti.

Plútarchos zaznamenal, že když kteréhosi dne za Filipovy nepřítomnosti přicestovali do Pelly vyslanci perského krále, přivítal je zhruba desetiletý, předčasně vospívající Alexandr v otcově zastoupení s veškerou důstojností krále. Hostil je a rozšafně s nimi prostřednictvím tlumočnicka rozmlouval jako dospělý muž a vladař. Dotazoval se na vojenskou sílu perské říše, stav silnic spojujících její provincie a rychlost, s jakou se na nich mohou přesunovat vojenské součásti. Vyslanci byli překvapeni rozumností jeho otázek a státnickou zasvěceností daleko předstihující jeho věk.

Někdy v té době, snad roku 347, kdy měl Filip pořádat olympijské hry v Díonu, přijel do Pelly jistý thessalský obchodník s koňmi Filoneikos nabídnout králi ke koupi nějaké koně. Alexandr se stal na travnaté pláni za palácem náhodným svědkem toho, jak se král se svým doprovodem pokouší zkrotit nádherně urostlého, ale nepoddajného vraníka pojmenovaného bůhvíproč Búkefalos, Volská hlava. Snad podle vypálené

značky. Každého, kdo se mu posadil na hřbet, při tehdejších způsobu jízdy bez třmenů a bez sedla, jen s látkovou nebo kožešinovou čabroukou pod zadkem, divoký hřebec okamžitě shodil. Rozezlený král nařídil koně odvést a vrátit obchodníkovi Filoneikovi.

„Ale, otče!“ zvolal Alexandr. „Odmítáš tak krásného koně jen proto, že ti zbabelci tady nemají dost odvahy a síly, aby se na něm udrželi? Já ho zkrotím, když mi to dovolíš.“

Všichni kolem se rozesmáli. Jak si troufá, klouček! I krále Filipa přešla zlost. Pobaveným pohledem spočinul na Alexandrovi.

„Myslíš, že umíš zacházet s koňmi líp než dospělí muži?“

„S tímhle koněm si dokážu poradit líp než oni.“

Filip vesele zamžoural svým jediným okem.

„Tak dobře, dejme tomu, že to zkusíš, ale co když se ti to nepodaří? Jakou cenu zaplatíš za své vychloubání?“

„Cenu toho koně,“ odvětil směle Alexandr. V králově družině se ozval smích.

„Souhlasím!“ zvolal otec.

Alexandr neohroženě přistoupil k hřebci, který zlostně koulel očima a hrozivě frkal rozšířenými nozdrami. Chlapec uchopil uzdu a zatáhl za ni tak, aby se Búkefalos natočil zadkem k slunci. Princ si totiž povšiml, že zvíře se v ostrém slunci leká svého vlastního stínu. Pak koně počal hladit po šíji a laskat a konejšit, až náhle se na něj vyšvihl. Kůň se vzepjal na zadní nohy, točil se a vyhazoval zadkem, bil kolem sebe kopyty, škulal sebou, ohýbal se a napřimoval hřbet, aby jezdce shodil. Leč chlapec se na něm držel jako klíště. Nízko skloněn k jeho šíji, škulal uzdou a kopanci patami sandálů do slabin jej přinutil k běhu vpřed. Búkefalos se rozletěl lučinou a zmizel za návrším. Tváře všem přihlížejícím ztuhly úlekem. Pádem v plném trysku si princ může zlomit vaz! Ubíhaly minuty a napětí rostlo.

Znervóznělý král chtěl už vyskočit na koně a rozjet se Alexandra hledat. Vtom se rozezněly výkřiky radosti. Búkefalos se vynořil nad čarou horizontu s chlapeckým jezdce na hřbetě a poslušně cválal k hloučku, který mu nadšeně jásal vstříc a vítal ho potleskem.

Již tehdy se zřetelně projevilo, čím byl princ Alexandr nadán vrchovatou měrou. Byla to odvaha hraničící až s nerozvážností a spjatá s prchlivostí, tvrdohlavostí, vlčí houževnatostí a ohromující ctižádostí. Král Filip zažertoval zpola s pýchou a zpola s doznívající obavou v hlase:

„Budeš si muset najít jiné království. Makedonie pro tebe nebude dost veliká.“ A se slzami dojetí v oku otrlý válečník syna objal a políbil.

Búkefalos se stal na příštích téměř dvacet let stálým společníkem Alexandra, zejména v bojích a bitvách jeho vladařské a vojevůdcovské éry.

Soška znázorňující zkrocení Búkefala.

Filip byl na svého syna opravdu hrdý. Neměl vinou své časté nepřítomnosti čas připoutat ho citově k sobě tak pevně, jako se to podařilo matce Olympiadě. Jeho otcovství ostatně nebylo nesporné. Olympias, vyznavačka boha Dionýsa, se s vášnivým zaujetím účastnila dionýských slavností provázených neřestným smilstvem, při němž se koneckonců sblížila i s Filipem a v jeho nepřítomnosti zřejmě i s jinými muži. Zlomyslné narážky na tuto okolnost možná pronikly i k uším chlapce Alexandra, který se vůbec nepodobal svému robustnímu, osmahlému otci. Měl totiž světle ryšavé kudrnaté vlasy, hnědé oči (podle některých údajů jedno hnědé a druhé modré) a mramorově bílou pleť, která se účinkem prudkého řeckého slunce barvila do ruda. Matka mu na jeho zvědavé otázky naznačovala, že je více synem jejím než otcovým. Jednou, patrně v rozhořčení nad tím, že její královský manžel při bujném hodokvasu v opilosti před jejíma očima chtivě vztahoval ruce po ženách, dotýkaje se neomalenež jejich nader, stehů i klínů, svěřila synkovi na jeho přímý

dotaz se záhadným úsměvem: „Chceš-li to mermomocí vědět, tvým skutečným otcem je sám... bůh Dionýsos.“ Vrtalo mu to hlavou. Podrobnosti však matka nikdy nechtěla vyprávět s výmluvou, že jde o posvátné tajemství, které se nemá, ba nesmí prozrazovat a objasňovat. Jen to mu řekla, že při dionýských slavnostech je bůh přítomen, ale nikdo neví, jakou tělesnou podobu na sebe může vzít při vrcholné extázi. Později tvrdila, že ji obtěžkal nikoli Dionýsos, nýbrž sám Zeus. Za důkaz vydávala jizvu na břiše od pupečního důlku ke klínu. Čí tělesnou podobu na sebe božstvo ve chvíli tělesného spojení s ní vzalo, nesvěřila nikdy nikomu, i když to samozřejmě dobře věděla. Možná že to byl nakonec přece jenom Filip, který sám sebe pokládal za potomka Diova, ale možná že někdo jiný. Ať už tomu bylo tak, či onak, král pokládal Alexandra za svého syna.